

metropolis Dácia fővárosa. Várhely Hunyadmegyében. Budapest, Athenæum 1891. (8-r. 178 l.) 1 frt 20 kr.

Millig Lukács. A német kereskedelmi irálytan és levelezés vezérfonala a magyar kereskedelmi középiskolák számára. Budapest, Kókai L. 1890. (8-r. 189. l.) 1 frt 20 kr.

Névy László. Olvasmányok a postikához. 3. kiad. Budapest, Eggenberger, 1890. (8-r. 232 l.) 1 frt 40 kr.

Névy László. Stiliztika. Az irály- és írásmű-szerkezet általános szabályai. Középiskolák számára II. rész. Szerkezettan. A prózai olvasmányokkal és számos vázlattal írásbeli feladatokhoz. 5. átdolg. kiadás. Budapest, Kókai 1891. (8-r. 234 l.) 1 frt 20 kr.

NYILT TÉR.)*

Megjegyzések Barabás Ferencz úr bírálatára.

Őszintén megvallom, hogy nem igen nagy gyönyörűségem telik a nálunk még komolyabb folyóiratainkban is sokszor amolyan önképzőköries hévvel és érzékenykedéssel folytatott válaszoldi játékban. Ha ezúttal mégis annak a veszélynek állok elébe, hogy egy esetleges «vizonválasz»-t hívjak ki megjegyzéseimmel magam ellen, úgy előre is mosom kezeimet s igyekezni fogok észrevételeimnek dologi részében és hangjában egyaránt mindent kerülni, a mi további polemiára adhatna okot. Eddig is szinte kár volt, magam is belátom, ekkora hűhót csapni ily vékony lepényért! Mert hát miről is van szó tulajdonképen? Arról, hogy a Phil. Közönyben évről-évre megbírálás alá kerülő programm-értekezések során akkor, a mikor én már jóformán el is felejtettem, hogy valaha megírtam, Barabás Ferencz úr előveszi ily nagy fáradságot alig érdemlő (26 lapnyi terjedelmű) kis felolvasásomat, a melyet annak idején minden nagyobb praetensio nélkül tisztán azzal a szándékkal követtem el, hogy vele a jótékony cél tekintetéből egybegyűlt művelt, de mégis elég nagy közönséget az egy órai vesztetgülés meg a csekély belépti díj áldozatáért valamennyire kárpótoljam.

Hogy ezt a célomat valahogyan sikerült elérnem, azt ama közönség annak idején nyilvánított jóakarató tetszésén kívül még Barabás úr is elismeri, midőn szerény csevegésemet a «szélesebb körű ismeretekkel s vonzóban írt» programm-értekezések közé sorolja s alább «hiányai mellett is a maga nemében érdekes, sőt tanulságos olvasmány»-nak mondja. Az igaz, hogy előbb egy egész oldalon jókora csomó mindenféle dolgot említ, a mit szerinte felolvasásom szűkre szabott keretébe még fel kellett volna vennem, köztük sok olyat is kívánva, a mi — melleleg megjegyezve — elég vaakos kötettté s egy teljes Molière-monographiává duzzasztotta volna vékonyka értekezésemet. De nem ezekre a desideratumokra akarok reflektálni, hanem inkább

*) E rovat tartalmáért nem vállalunk felelősséget.

Szerk.

a bíráló megjegyzéseinek azon második részére, a mely e megható naivsági szavakkal kezdődik: «Hanem ez mindinkább arra vonatkozik, a mit *nem* ad szerzőnk, mintsem arra, a mit ad. *Hogy ezekre is megtegyük kifogásainkat.* . . . .»

Teljesen elismerem ugyanis a bíráló ama jogát, hogy a szerzőt utólag egész jóságosan figyelmeztesse mindazokra a dolgokra, a melyekről tulajdonképen beszélnie kellett volna; hogy ő mondja meg s ne a szerző inteni szabják ki, miről kellett volna «élénk színezetű, megkapó képet festenie». Habár e jó tanácsok aligha kárba nem vesznek, még ha jobbkor jönnek is, oly íróval szemben, a ki — *nagy közönségnek* tartandó felolvasásról és nem magasb szempontból vizsgálendő tudományos és kimerítő monographiáról lévén szó — «megelégedett azzal, hogy többé-kevésbé curiosumszerű érdekel bíró, a *nagy közönség* kíváncsiságára számító néhány detailt adjon elő, s kevésbé törődött azzal, hogy mozaikja összefüggő, kerek egészet, képet alkosson». — Az utóbbi kifogás különben még csak nem is új. Megtalálhatja B. úr már a «Századok» . . . lapján, a hol dr. Váczy János úr volt szives értekezésemet pár sorban elég kegyesen agyonütni. Ennyi kiténtetés szinte sok ily csekély súlyú vétségért, ha meggondolom, hogy eszem ágában sem volt akár a philologus, akár a historikus urak czélhének mesterségébe belekontárkodni, mikor *színház* javára tartandó felolvasásról lévén szó, nem akartam egyebet, mint a legnagyobb *színműírók* egyikéről, a ki *színész* is volt egyúttal, néhány nálunk legalább a nagyobb közönségnek még műveltebb részénél is kevésbé ismert s szerintem elég érdekes adatot az alkalomhoz mért formában elmondani.

Azt is megengedem továbbá, hogy «Paul Mesnard, Mahrenholtz s Larroumet után» — még a «Moliériste» s a «Molière-Museum» nem épen mindenki kezén forgó adatait is megemlíthette volna a bíráló — «igen hálás, mert igen könnyű thema ily biographiai elmefuttatást írni». Persze, hogy *könnyű*, de tán mégsem oly *hálás*, mint némely pályadíjat nyert könyvnek a megírása.

Azokban hogy észrevételeim tulajdonképeni tárgyára térjek, — sorra veszem a bíráló úr fentidézett szavaival kezdődő *kifogásokat*. — Először is kissé meglepett, hogy Barabás úr olyan könnyen összetéveszthette az Aristophanes és Molière, még pedig *nem* a «féktelen» bohózatok, hanem a Tartuffe, Misanthrope s a Tudós nők szerzője okozta «jóízű» nevetéssel a középkor durva komikumával is beérő s a legnyersebb kegyetlenséggel határos barbár röhögést. Rabelais neve már jobban bele illenék ellenvetésébe, — ha a Gargantua szerzőjének művei valaha oly értelemben népszerűek és az egész művelt emberiségre hatékonyak lettek volna vagy lennének, mint Molière vígjátékai, s bennök bár csak parányi része is megvolna annak a klasszikus formaérzéknek, a mely Aristophanes legféktelenebb darabjait is elévülhetetlen remekművekké bélyegzi. De ez még hagyján lenne, mert utóvégre is részben az egyénről egyénre változó felfogás és izlés, részben pedig talán egy kis félreértés dolga. Lehet ugyanis, hogy a bíráló az én «kinevethette magát» szavaimban a «magát» szót nem vette az emberiségre mint a nevetés tárgyára vonatkozó visszautalásnak, hanem (a «kisirta magát»-féle szólásmódok analogiájára) csak a reflexiv ige kiegészítőjének.

Ennél már jóval lényegesebb hiba lenne a második helyen említett, ha — nem tévedés, még pedig a bírálótól elkövetett tévedés folytán került volna bűneim lajstromába. Barabás úr ugyanis azt, hogy «Ker. Jánosnak ez első fellépése kissé elhamarkodott volt», saját szavaimmal akarja czáfolni, midőn a pár sorral feljebb említett házassági szerződés februári keletére hivatkozik, a melytől az erre következő januárig csakugyan «több mint tíz és fél hónap» telt el. De nem úgy szülei házasságának *egyházi megáldásától* J. B. Poquelin születéseig. Én pedig a bírálótól csonkítva idézett helyen *erről* szólok s *ettől* számítom az «elhamarkodott» első fellépést, nem pedig a házassági szerződés keltétől, a mely nem tekinthető a jogérvényes házasság tartama kezdőpontjának. Ilyentül, polgári házasságról itt nem lehetvén szót, csakis az egyházi megáldás napja vehető, a melytől pedig Molière születéseig csak 264 nap telt el, tehát körülbelül 2 héttel kevesebb a rendes időnél.

A mi a bíráló úr harmadik kifogását illeti, igaz ugyan, hogy Armande Béjartról még nincsen s — úgy látszik — sohasem lesz a Barabás úr kívánta határozottsággal eldöntve, vajjon csakugyan a *nővére* avagy a *leánya* volt-e Madelainának; de ha már erre is kiterjesztette a figyelmét, akkor kár volt a bíráló úrnak egyúttal azt is meg nem említenie, hogy Mahrenholtz, Molière legűnőbb kritikái éllel s a legóvatosabb körültekintéssel dolgozó életrajzírója, valamint a legtöbb német és francia Moliérista (Soulié, Taschereau, Moland és Schweitzer ellenében, a kikhez Schuchardt is csatlakozik), az *utóbbi* feltevés mellett foglal állást s hoz fel, legalább én rám, döntő erővel ható érveket.

Hogy Molièreről szólván, még pedig épen a költő szerencsétlen házasságának említése kapcsolatában, nem olyan hallatlan vakmerőség a legtöbb geniális ember életében előforduló psychophysikai tapasztalatok ama részére is utalni, a melyek a lángelmét közeli rokonságban állónak mutatják az örülettel: azt Molière igen jellemző néhány önvallomásán kívül kortársainak bizonyára torzító, de alapjában mégis csak a helyesen felismert igazságot túlzó híresztelése is igazolhatják annyira, hogy a nagy költő életének e homályos pontját újabb és alaposabb biographusai, köztük pl. Mahrenholtz és Larroumet (l. főleg a Rev. d. d. m. 1886. okt. 15. száma 821. s köv. l.), komoly vizsgálat alá vetendőnek tartották. Megjegyzem különben, hogy én a bírálótól említett helyen korántsem beszéltem egész határozottan Molière örültségéről, csak lelki életének ama beteges tünetekre utalok, melyek között tudvalevőleg egész a nevetségességig fokozódott hypochondriája, ez önmagától oly remekül kigúnyolt gyöngéje is fontolóra veendő.

A bíráló ama kétségét illetőleg, vajjon csakugyan «azonosnak» vélem-e «a mai realisták eljárási módját a Molière realismusával», — kénytelen vagyok kijelenteni, hogy csalódott, mikor túlzott jóindulatával ilyen hallatlan merészséget nem akart rólam feltételezni, mert én bizony «azonosnak» vélem minden korok nagy költőinek realismusát a mai realisták közül azon keveseknek eljárási módjával, a kik e neve egyúttal a nagy költőt is joggal viselik s igazán megérdemlik. Persze, hogy ez olyan eretnek nézet, a melyet aligha fogadhat el az, a ki (a mi korunk realistái

ellen emelt s tölem hamisaknak nevezett vádak felemlítésénél) elég jellemzón felkiáltójelt (= proh pudor!) tesz a *hamis* szó mellé.

Az értekezésem 23. lapjáról idézett helynek utóvégre is a historiai látáskör tágabb vagy szűkebb voltától, sőt részben tán az illetőnek politikai hitvallásától is függő megítélésére nem akarok hosszasan reflektálni. Csak kissé furcsának találom a bíráló amaz állítását, a mely szerint a «XVIII. század tényleg megvalósította Molière nem egy elvét, pl. a Tartuffe irányának megfelelőn felszabadította a szellemet az egyház alól, — a születési aristocráciával egyenrangúvá tette, sőt fölébe emelte: s mindez csak a 94-et sietteté!» Mekkora optimismus s minő rózsaszínű világítás a kettős pont előtt, s mily epés vád, minő tendenciosus sötétítés e választójel után! Mintha nem is Barabás Ferencz urat, hanem a pár lappal előbb kissé túlbuzgó hévvel s mindenesetre jobb ügyhöz méltó részletességgel agyoncsépeelt Kreitent, illetőleg a német jezsuita jámbor magyar tolmácsát hallanám! Avagy csakugyan olyan egyenlővé tette-e a XVIII. század a szellemi aristocrátiát a születésivel? Az a XVIII. század, a melynek e téren egyik legfényesebb momentuma a Voltaire-Rohan ügy s a melynek még a legvégén is olyan aktualis volt — nem csak Spanyol-, hanem Franciaországban is — a Figaro keserű kifakadása azon kiváltságos halandók ellen, a kik mindazért, a mit élveznek, nem tettek egyebet, mint: «se sont donnés la peine de naître.»

A Racineról mondottakat végül, ha védette mellett jobbat nem tud a bíráló felhozni annál, a mit mond, igazán jobb lett volna «szó nélkül hagyni». Mert kissé különös valakit a *hiúság* és *kétszínűség* vádja ellen azzal védeni, hogy oly dologban elismerjük róla a *hálátlanságot*, a melynek hátterében — akármit mond is Barabás úr — mégis csak a hiúság lebzselte indíték gyanánt, kivételében pedig a gyávaság szokott fegyvere, az alakoskodás játszotta a hűtlenül rászédett barát és jötevő ellen a főszerepet.

Mindezen észrevételeim azonban korántsem «akadályozzák», hogy Barabás úr iránt, jelentéktelen kis felolvasásomat érdemén fölül méltányló bírálatáért, az abban foglalt kifogások «mellett is», őszinte hálára ne legyen kötelezve.

Budapest, 1890. nov. 13.

KATONA LAJOS.

Válasz Katona Lajos úrnak.

Dr. Katona úr panaszkodik, miért nem vettem figyelembe, hogy értekezése igénytelen népszerű felolvasás akart lenni és nem több. Ezzel szemben hivatkozom arra, hogy én nem reflektáltam az iskolai értesítő szerkesztőjének megjegyzésére, mely urbi et orbi hirdette, hogy felolvasása «különben a nálunk (Pécsett) közkézen nem igen forgó Budapesti Szemlének volt *odajárva*», s mely megjegyzés egyenesen arra jogosíthatott volna fel, hogy miután a Budapesti Szemle egészen népszerű csevegéseket mégse igen szokott közölni, mint komolyabb igényű dolgozatot bíráljam meg. Hivatkozom arra, hogy e helyett épen azt hangoztattam, miszerint műve nem eléggé népszerű, s azt kifogásoltam, hogy nem ad rövid és világos áttekin-

tést az ember és a költő pályájának együttes fejlődéséről, hanem inkább oly detailokkal bibelődik, melyek legfőleg egy nagy monographia keretében járnak meg, bár itt is — hogy én is egy híres francia íróra hivatkozzam — «valóságos visszaélés» volnának «Molière nevével azon czélból, hogy a Richelieu-utoza valamelyik házatájának történetét mesélje el az író».

Egyes kifogásaimat mindenesetre szokatlan módon akarja megczáfolni dr. Katona úr, a mi igen kényelmes, de nem igen vezet czélhoz. Új szövegtelmezést, ne mondjam: új szövegolvasást proponál. Ertekezésében pl. így írt: «A Molière név hallatára . . . mint valami varázserejű szóra, a csapongó s örök ifjú jókedv soha ki nem meríthető kincsháza tárul fel előttünk s lelkünk elé napsugárban fürdő, élettől duzzadó alakok egész raja tolong: kacagató bohókodással elléptető udvara a komikum királyának, a legnagyobb vígjátékírónak, kire nagy elődje, Aristophanes óta két évezredig várt a világ, hogy a középkor hosszú börtje után végre valahára megint jóízűen kinevethesse magát.» Én ezt túlzásnak deklaráltam. Dr. Katona úr most azt mondja: «világ» helyett «emberiség», «magát» helyett «önmagát» olvasandó. Kár, hogy azt nem mondja meg, hogy mi olvasandó «jóízűen» s «hosszú bört» helyett is. Egyszersmind megró, mint gondolhattam én az itt említett «csapongó, örök ifjú kedvről» tanuskodó, «napsugárban fürdő alakoknál» Molière bohózataira, mikor világos, hogy a Misanthrope és Tartuffe ilyenek!

«Én korántsem beszélek egész határozottan Molière örültségéről, csak lelki életének ama beteges tüneteire utalok, melyek között . . . hypochondriája . . . is fontolóra veendő», állítja dr. Katona úr. Ime értekezésében az illető hely: «. . . s itt felmerül a kérdés, nem kell-e az előbb említettem ellenmondás (t. i. hogy oly nőt szeretett, kit magához érdemtelennek tudott) magyarázatát e nagy férfiú lelki életének oly momentumában keresnünk, a melynek felismerése *fájó sebet ütne ugyan illúsiókkal elkényeztetett érzésünkön, és a melyet, a míg csak lehet, vonakodunk elfogadni, a nélkül azonban, hogy kényszerítő bizonyítékok elégséges száma esetében elodázhatók. Ezáltal röviden csak annyit, hogy . . . a lányelme . . . a tudomány . . . bonczkése alatt közel rokonságban állónak bizonyult az örültség egyes nemével.*» Én azt kifogásoltam, hogy értekező Molière «házasságából kiindulva már épen örültséget mer emlegetni». Nos, nem teszi-e? Most Mahrenholtzra (?) és Larrouneta hivatkozik, s Molière «lelki életének beteges tüneteiről» beszél, a mi persze másképen hangzik!

Szintúgy kifogásoltam e sorokat: Molièrere haragudtak kortársai, mert lelkiismeretes megfigyelő volt s «nem a képzelet hazug színeivel, hanem az élő természet után és a meggyőző valóság ecsetével festé képeit. Korunk realistáinak tehát nincs okuk panaszkodni az ellenük emelt harnis vádak miatt». Dr. Katona úr most kijelenti: igenis, ő azonosnak tartja Molière realismusát «korunk realistáiéval», azaz bocsánat, most így fejezi ki magát: «a mai realisták közül azon keveseknek eljárásai móljárdal, a kik e nevet s vele együtt a nagy költőt is joggal viselik.» Persze ez most másképp hangzik!

Kifogásoltam továbbá, hogy élcelt Molière születési ideje felett,

holott a házassági szerződés aláírása után majdnem a tizenegyedik hónapra esik ez; ő azonban nálamnál jobban ismeri a XVII. század jogi s társadalmi nézeteit s azt állítja, hogy akkortájt a házasság csak az »egyházi áldás» után volt consummálható. Megjegyzem, hogy ez utóbbi keltét véve se hiányzik több a kilencz hónapból »két hétnél», mint dr. Katona úr maga mondja s mégis védi izetlen szellemeskedését. — Armandeot illetőleg tudomásul veszem, hogy beismeri, miszerint csak *feltevésről* lehet szó: én is csak azt kifogásoltam, miért állítja *oly categorice*, hogy Armande lánya volt Madeleineinek, a mit soha senki se fog bebizonyíthatni mint nem az ellenkezőt.

Kissé diplomatikus furfanggal kerüli ki, hogy viszont azt is beismerje, miszerint nagyot tévedett, mikor azt mondta, hogy Molière jó tanácsainak megszívlelése által Franciaország elkerülhette volna a forradalmat; e helyett visszakritizál engemet, miként merem azt állítani, hogy a XVIII. század Molièrenek több eszméjét megvalósította. Hátha még azt mondtam volna, hogy a XVIII. század philosophiájának valósággal előfutárjaként tekintik ma Molièret igen tekintélyes francia írók? — Szerinte a XVIII. század nem tekintette a szellemet a születéssel egyenrangúnak s mer hivatkozni nemcsak egy Beaumarchaisra, de Voltairere is, erre a ferneyi szellemkirályra, kinek egész Európa hódolt, s ki valósággal megtestesülése állításom igazságának, mely állítás tudvalevőleg annyira nem az én privát nézetem, hogy minden író, ki a XVIII. századról elmélkedett, rég elcsépelte. — Még érdekesebben védi Racine elleni vádjait, kit most már nemcsak hiúnak, kétszínűnek, hálátlannak nevez, de más, egészen újdonszerű dolgokat is hirdet róla: Racine hálátlanságához »csak a hiúság lebzsel indíték gyanánt, kivitelében pedig a *gyávaság* szokott fegyvere, az *alajoskodás* játszotta a hűtlenül rászedett barát és jótevő ellen a főszerepet». Ez új irodalomtörténeti adalék, melyet Racine magyar életírója majd méltatni fog. Valóban, Dr. Katona úrnak különös fogalmai lehetnek a »gyávaságról».

De már majdnem oda tévedtem, hogy dr. Katona úr vádjaira válaszulva újabb nézeteit bírálgassam. Pedig erre itt nincs tér s egyáltalán sajnálom, hogy értekezése miatt, minden tanulságos volta mellett is, kevésbé sivár thema elől foglaltuk el e Közlönyben a helyet, mint a mi polemiank. Még jobban sajnálom azt, hogy dr. Katona úrról nem mondhatom el, a mit az én kritikámtól nem lehet s nem szabad megtagadnia. Bizonyára rossz indulatot imputált soraimnak, — legyen hite szerint; az ellenkezőről nehéz volna meggyőzni egy író, kinek akaratlanul hiúságát sértettük meg; de azt nem foghatja rám, hogy én bírálatomban s mostani viszonyválaszomban nem maradtam meg az udvariasság határai között.

1890. nov. 19.

BARABÁS FERENCZ.